

Koi Gyula:*

Concha Győző elmélete a hatalommegosztásról**

I. Fogalmi előkérdések és szakirodalom

A hatalommegosztás szavunk fogalmi leegyszerűsítés, bizonyos értelemben a körülírás mellőzése szóösszevonás (szemantikai szimplifikáció) útján. Először is nem bármely hatalom tartozik ide, hanem klasszikus megfogalmazásban az államhatalom. Valamint nemcsak a „megosztás”, hanem az „elválasztás” kifejezés is használatban van. Ennek nyomán az államhatalmak (államhatalmi ágak) megosztása (elválasztása)¹ opciók használhatóak a hatalommegosztás kifejezés teljesebb alakjaként. A fogalomban az államhatalmak (annak ágainak) korlátok közé szorítása, mint elvi mag, vagyis a hatalomkorlátozás különféle módjai rejlenek, így tehát a hatalommal történő visszaélés gátjául szolgál maga a konceptus.

Az idegen nyelvű ekvivalensek megvizsgálása is figyelmet érdemel. A latin *politica trias* kifejezésben a „hatalmi triász” rejlik benne. A kifejezés csupán fennállást igazol, de nem kíván megoldást kínálni sem elválasztás, sem megosztás formájában. Közelebb áll azonban a hazai fogalomhasználathoz az angol *separation of powers*. Hasonló nyelvi gondolkodást tükröz a francia *séparation des pouvoirs* (illetve az olasz *separazione dei poteri*, a spanyol *separación de poderes*, a portugál *separação de poderes*, valamint a román *separația puterilor*). Ezek mind az elkülönítést (szeparálást), vagyis elválasztást, *separatio*-t támasztják alá a hatalom, hatalmak vonatkozásában. A német nyelv esetébe eltér a németországi, valamint az osztrák és a svájci szóhasználat. A németországi irodalom a *Gewaltenteilung*, míg az osztrák és a svájci dialektus a *Gewaltentrennung* kifejezést használja. ritkán előfordul a *Gewaltengliederung* is. A *Gewalt* főnév egyfelől a hatalom (másfelől erő, harmadfelől erőszak,² kényszer) jelentést hordozza. A *Teilung* az általános és a jogi értelemben vett megosztást is jelenti (például az örökség feletti osztozkodás, azaz a hagyaték megosztása – *Teilung des Nachlasses*; illetve a kármegosztás *Teilung des Schadens* példák említhetőek). A *Trennung* szó használata ennél már korlátozottabb. A szótagok elválasztása értelemben használják, jogi értelme pedig az ágytól és asztaltól való elválás (latinul *separatio a toro et mensa*) azaz különélés, különválás, vagyis a házasság (házastársi jogok és kötelezettségek) lényeges tartalmának (jelentős részének) felfüggesztése (az együttélés szüneteltetésénél több) – *Trennung von Tisch und Bett*. A *Gliederung* szó tagoltságot, tagolást, tagolódást, tagozódást jelent, azaz a hatalom tagozódása a hatalommegosztás rokonszava. Az oroszban a *разделение властеи* (*razdelenije vlastej*)³ jelenti a hatalommegosztást. A *razdelit'* ige az elválasztani és a megosztani értelmet is hordozza. A *разделить наследство* (*razdelit' nasledstvo*) az örökség megosztását jelenti. A *vlast* szó nemcsak hatalmat, de hatóságot (sőt egyes kifejezésekben hatáskört) is jelent. Az idegen nyelvű ekvivalensek vizsgálata alapvetően egységes képet mutat. A latin más irányú gondolkodása mellett a német kissé eltérő (dialektológiai gyökerű)

* BA (közigazgatás); MA/dr. jur. (állam- és jogtudomány); PhD (jog- és államtudomány); Tudományos munkatárs /tudományos főmunkatárs/támogatott vendégkutató; NKE Államtudományi és Közigazgatási Kar, Lőrincz Lajos Közigazgatási Jogi Intézet/MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Piacgazdaság Polgári-, Büntető-, és Közigazgatási Jogi Garanciái Kutatásának Osztálya, Közigazgatási Kutatócsoport/Molnár Tamás Kutatóközpont. Az affiliációk a kézirat időpontjának lezárásakor hatályos állapotot tükrözik. Kézirat lezárva: 2016. november 25.

** A kézirat az MTA TK Jogtudományi Intézete Közigazgatási Jogi Kutatócsoport „Az állami szerepkörök változásának hatása a közigazgatás helyére és szerepére az állami szervek és funkciók rendszerében” elnevezésű kutatási főirány keretében készült. Előadásként azonban az NKE Molnár Tamás Kutatóközpont által rendezett 2016. november 25-i „A hatalommegosztásos eszmerendszer” elnevezésű konferencián hangzott el.

¹ Magam a „hatalmi ágak szétválasztása” kifejezést kevésbé tartom szerencsés, vagy sikerült szóalkotásnak. (Szétválasztani a tojássárgáját szokták a tojásfehérjétől ugyanis, vagy esetlegesen a verekedő feleket egymástól).

² Érdekes, hogy a japán nyelv a büntetéseken alkalmazott erőszakra a *Gewalt* szó eljapánosításával képzett *gebaru* szót használja. A hatalom szót a *bōryoku* ekvivalens fejezi ki.

³ Az orosz szavak közzététele során a Kniezsa-féle nemzetközi szlavisztikai átírást használjuk.

kettős fogalomhasználata „lóg ki” a sorból, míg a magyarban körülírásban és rövidebben is megjelenik a kifejezés több módon is. A továbbiakban az egyszerűség kedvéért (a véleményem szerint kissé pontatlan) hatalommegosztás kifejezéssel fogok hivatkozni a fogalomra.

A szakirodalom nyelvisége tekintetében gyakran ad eligazítást az a tény, hogy egy adott jogfogalmat melyik jogághoz tartozónak tekintenek. A jogági tudományművelés és a jogtudomány közismereti gerincét alkotó nem tételes jogi vagy tételes jogi jelleggel számon kért, ám nem élő jogi tárgyak esetében az adott területen irányadóként használt nyelvek eltérnek. (Itt most csak az euroatlanti jogi kultúrköröket vesszük figyelembe).⁴

A szakirodalom sajátossága, hogy a témakör különféle alkotmányjogi és politikaelméleti munkákban kerül kifejtésre. az relatíve nem túl gyakori vállalkozás, hogy valaki kifejezetten, külön a hatalommegosztásnak szenteljen monográfiát (vagy tanulmánykötetet). Emiatt az ilyen irányú munkákat érdemes külön is kiemelni. E körben angol,⁵ francia,⁶ német,⁷ magyar⁸ nyelvű források említhetők (a szakirodalmakat időrendben soroltuk fel).

⁴ Tudva, hogy minden ilyen megállapításnak csak hozzávetőleges értéke lehet, az angol és a német a fő nyelv a főszövegbeli megszorításokkal az állam- és jogelmélet (vagy jogfilozófia, továbbá jogi alaptan vagy bevezetés a jogba diszciplínák és tantárgyak); valamint a büntető tudományok területén. Alapvetően ez igaz a közép-európai és kelet-európai alkotmányjogra, úgy azonban, hogy esetenként kiegészülhet a francia nyelvvel is a felsorolás. Az angol, a francia, és a német nyelv az uralkodó közigazgatási jog művelésében, úgy azonban, hogy az angolszász területen a közigazgatási jog külön jogágisága későbbi fejlemény, ám a tágabb értelemben közigazgatás-tudomány szervezés-vezetéstani megközelítését az angol nyelv dominanciája jellemzi csekély német ellensúllyal. A klasszikus közigazgatási jog francia és német gyökerű. A két jogi kultúra egymásra hatása kezdettől fogva kimutatható. A civilizistikában is érezhető a három nagy nyelv hatása. Hasonló a helyzet az EU jogban, valamint az európai (összehasonlító) jogtörténetben. Az angol és a francia nyelv az elsődleges a nemzetközi közjogban. Az olasz és a német nyelvű tudományművelés minősíthető legerősebbnek a római jog területén. A fenti felsorolás klasszikus euroatlanti (Európa és az USA, valamint Kanada, Ausztrália és Új-Zéland) helyzetet tükrözi, és többé-kevésbé érvényesül Afrika vonatkozásában is. Eltéréseket valamelyest Ázsia területe mutat. A keleti kereszténység jogát példának okáért főként német (valamint olasz) és csak kisebb részben angol nyelvű szakirodalmak tárják fel. Angol és német nyelvű az ókori keleti jogok, az iszlám jog nemzetközi irodalma. A hindu jog, és a japán jog estében az angol a *lingua franca*. A kínai jog vonatkozásában – saját megfigyelésem szerint- az angol nyelv dominanciája mellett főleg korábbiól igen erőteljes a francia *magnum opusok* száma. (Erre René David és Henri Maspero, továbbá a magyar származású, és francia, angol, és német nyelven is publikáló Étienne (Stefan) Balazs a példa, míg a német szerzők általános és történeti sinológiában dominánsabbak). Angol nyelven publikált jogi sinológiai témákról a magyar gyökerű Laszlo Ladany. Hagyományosan erős az orosz sinológia is (elég itt arra a tényre utalni, hogy a legnagyobb kínai kétnyelvű szótár kínai-orosz nyelvpárú), így az orosz jogi sinológia tanulmányozása is haszonnal kecsegtetne, mivel az orosz kutatók kevésbé szoktak angol, vagy más idegen nyelven publikálni. Az ázsiai helyzetre: JANY János: *Jogi kultúrák Ázsiában. Kultúrtörténet, jogtudomány, mindennapok*, Typotex, Budapest, 2016, 10-32., 672-705. A legnagyobb kínai-más nyelvű szótár: szerk. Ilja Mihajlovič OSANIN: *Большой китайско-русский словарь по русской графической системе в 4 томах. Около 250 000 слов и выражений I-IV.* (*Bol'soj kitajsko-russkij slovar' po russkoj grafičeskoj sisteme v 4 tomah. Okolo 250 000 slov vyraženij I-IV.*), Akademii Nauk SSSR - Glavnaja Redakcija Vostočnoj Literatury, Moskva, 1983-1984, 552., 1100., 1103., 1061. A 3800 .oldal mû 15 505 írásjegy és írásjegykombináció felvételével 250 000 szót és kifejezést (jelentést) tartalmaz. A keleti keresztény egyházjog olasz nyelvű forrásaira: ERDŐ Péter: *A keleti katolikus egyházjog irodalma*=Erdő Péter: *Egyházjog* (átd.: SZUROMI Szabolcs Anselm). Szent István Társulat, Budapest, 2014, 894., 846-847.

⁵ M.J.C. VILE: *Constitutionalism and the Separation of Powers*, Liberty Fund, Indianapolis, 1967, 467. Katy J. HARRIGER: *Separation of Powers. Documents and Commentary*. GQ Press, Washington, 2003, 410. Thomas CAMPBELL: *Separation of Powers in Practice*, Stanford University, Stanford, 2004, 248.

⁶ Léon AUCOC: *Rapport sur le concours relatif à la séparation des pouvoirs*, E. Colas, Paris, 1879, 30. Michel TROPER: *La Séparation des pouvoirs et l'histoire constitutionnelle française*, LGDJ, Paris, 1980, 250. ed. Alain PARIENTE: *La séparation des pouvoirs - Théorie contestée et pratique renouvelée*, Dalloz, Paris, 2006, 160.

⁷ Hansjörg SEILER: *Gewaltenteilung. Allgemeine Grundlagen und schweizerische Ausgestaltung*, Stämpfli, Bern, 1994, 210. Winfried STEFFANI: *Gewaltenteilung und Parteien im Wandel*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Opladen, 1997, 320. Robert BAUMANN: *Der Einfluss des Völkerrechts auf die Gewaltenteilung*, Zürich, 2002, (Elektronikus PDF dokumentum). MÁTHÉ Gábor: *Die Problematik der Gewaltentrennung*, Gondolat, Budapest,

II. Concha Győző munkásságának néhány jellemzője

Concha Győző (1846-1933) a dualizmus korának és a Horthy korszak első felének is első számú közjogásza volt, aki a közigazgatási jog és a közigazgatástan mellett az alkotmányjognak és az alkotmánytannak jelentős művelője.⁹ A Magyar Tudományos Akadémia levelező (1886), rendes (1900), igazgatósági (1914) majd tiszteleti tagja (1931), a köztestület másodelnöke volt (1922-1925).¹⁰ Éppen jelen dolgozat írása közben sikerült rálelni eddig a tudományos irodalomban fel nem tárt és nem elemzett, jogi doktorálásakor készült vizsgatézis-nyomtatványára.¹¹ Hasonló váratlan eredményt hozott egy elsőre jelentéktelen kiállításának tűnő, de igen értékes tartalmiságú, a Budapesti magyar királyi Tudományegyetemmel kapcsolatos kisnyomtatvány¹² antikváriumi vétele, mely gyarapodást hozott az általunk újabban összeállított, az eddigi ismeretekhez képest 30 ismeretlen nyomtatványt feltáró műhöz képest,¹³ ami az eddigi Concha bibliográfiákon túlmutatva gazdagította az életművet.

Gazdag életművének egyik jellemzője, hogy a korabeli (némileg eufemisztikus) mondás szerint „az egész MTA a [formális] tanítványa volt.” Azonban abban egyetérthetünk

2004, 289. Christoph MÖLLERS: *Gewaltengliederung. Legitimation und Dogmatik im nationalen und internationalen Rechtsvergleich*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2005, 515.

⁸ SÁRI János: *A hatalommegosztás történelmi dimenziói és mai értelme, avagy az alkotmányos rendszerek belső logikája*, Osiris, Budapest, 1995, 254. szerk. MEZEY Barna: *Hatalommegosztás és jogállamiság*, Osiris, Budapest, 1998, 353.

⁹ Tevékenységre ld. az alábbi újabb műveket (és az ott található további szakirodalmat). KOI Gyula: Concha Győző (1846-1933)=KOI Gyula: *Évszázadok megszgyén. Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája*, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2013, 178., 73-106. KOI Gyula: A közigazgatástan érett korszaka: Concha Győző=KOI Gyula: *A közigazgatás-tudományi nézetek fejlődése. Külföldi hatások a magyar közigazgatási jog és közigazgatástan művelésében a kamerálisztika időszakától a Magyar-iskola koráig*, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2014, 487., 211-223. KOI Gyula: Concha Győző (1846-1933)=szerk. HAMZA Gábor – társszerk. SIKLÓSI Iván: *Magyar jogtudósok ötödik kötet. Ungarische Rechtsgelehrte fünfter Band*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015, 189., 61-80.

¹⁰ Az MTA húsz előülője (elnöke) közül két jogtudóst említhetünk meg: Eötvös Józsefet, aki 1866 és 1871 között a tudós társaság harmadik; illetve Moór Gyulát, aki 1945 és 1946 között tízedik elnöke volt. A másodelnök (kezdetben: másodelőülő; 1948-tól: alelnök) tisztségét a jelenkorig hatvanhatan töltötték be, közülük jogtudós az alábbi tíz személy: Eötvös József (1855-1866); Pauler Tivadar (1880-1886); Wlassics Gyula (1898-1901); Kautz Gyula (1904-1907); Plósz Sándor (1913-1916); Concha Győző (1922-1925); Balogh Jenő (1940-1943); Szabó Imre (1970-1976); Harmathy Attila (1996-1999); Vékás Lajos (2014-). Az MTA 26 titoknoka (főtitkára) közül csupán egy volt jogtudós, Szalay László (1861-1864). A főtitkárhelyettesek (akadémiai titkárok) valamint az MTA Doktori Tanácsa elnökeinek archontológiája teljes körűen nem ismert. Tudomásunk szerint a Doktori Tanács elnökei közül Lőrincz Lajos akadémikus volt jogtudós.

¹¹ CONCHA Győző: *Jog- és államtudományi tételek, melyeket a pesti M.[agyar] Kir.[ályi] Tudom.[ány]egyetemen kiállott szigorlatok után a jogtudori fok elnyerése végett a tekintetes Jogi Kar jóváhagyásával nyilvános vitatkozás alá bocsát --. 1870. évi július hó 29-én déli 12 órakor*, Egyetemi Nyomda, Buda, 1870, 7.

¹² CONCHA Győző-FÖLDES Béla: [Alkotmánypolitikai pályakérdések bírálata]=*A Budapesti királyi magyar Tudományegyetem újjáalakításának CXXIV. évfordulója alkalmából 1904. évi május hó 13-án tartott ünnep*. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1904, 96., 48-53. (A szögletes zárójelben adott fejezetcím saját ötletünk, mivel a jelzett rész önálló megnevezést nem kapott, a hasonló részekről a szerzők neveinek megadása különíti el).

¹³ KOI Gyula: Concha Győző élete és munkái, *Államtudományi Műhelytanulmányok* 1(2016)/35. 1-20. Az „élete és munkái” alcímű (Szinyei József alapművét az elnevezésben megidéző) sorozatom újabb eredményekre támaszkodó közjogászai életrajzok és pályaképek mellett az életművekhez kapcsolódó munkásságok hiányos bibliográfiáit próbálja a modern kor eszközeinek felhasználásával a teljesség felé vinni. Egyéb életművek: KOI Gyula: Egyed István élete és munkái, *Államtudományi Műhelytanulmányok* 1(2016)/12. 1-12. KOI Gyula: Lőrincz Lajos élete és munkái, *Államtudományi Műhelytanulmányok* 2(2017)/4. 1-23.

Jakab Andrással, hogy önálló tudományos iskolát nem hozott létre.¹⁴ Ehhez hozzá kell tenni, hogy a közigazgatástan későbbi jelentős művelőire (Haendel Vilmos, Krisztics Sándor) nagyon is hatott Concha fő műve.¹⁵ Hozzájuk hasonlóan nem-formális tanítvány volt még Balogh Arthur, valamint Tuka Béla (Vojtech Tuka) is. Tény az is, hogy számos közeli tanítvány és korabeli tudományművelő ajánlotta műveit a tiszteletreméltó professzornak.¹⁶

Concha fő közigazgatási műve a *Politika II. kötet első fele: Közigazgatástan* címet viseli. A másodlagos közigazgatás - tudományi irodalom nem vett tudomást a munka négy, helyenként eltérő szövegű kiadásáról (1891, 1893, 1905, illetve az 1884-es, valószínűsíthető „őskiadás” szövege egyelőre csak Kolozsvárt hozzáférhető).¹⁷ A fő munka szintén tartalmaz a hatalommegosztás szempontjából releváns szöveghelyeket.

Munkássága az államtudomány, a közigazgatástan, a közigazgatási jog, az alkotmánytan, az alkotmányjog, a politikaelmélet és az eszmetörténet művelői számára rendkívül jelentékeny és megkerülhetetlen.

III.A hatalommegosztás kérdése *Az államhatalmak megosztásának elvei* című munkájában, és a *Politika* című mű különféle kiadásaiban fellelhető szövegváltozatokban

Sokat töprengtünk az elemzés módszertanát illetően. Végül a szövegegység érzékelhetősége miatt *Az államhatalmak megosztásának elvei* című előadást tekintjük alapnak. Ehhez képest a *Politika* 1891-es, hallgatók által lejegyzetelt kiadása nyilván előzmény (önmagában is érdekes a gondolatiság változásait illetőenként figyeln); míg a szintén hallgatók által jegyzetelt 1893-as változat az alapvezően vizsgált textushoz képest utólagos. Az 1895/1905-ös „legjobb kiadás” pedig már világosan Concha által lejegyzett, valamint alapjaiban erősen továbbfejlesztett *magnum opus*. (Az alkotmánytani I. kötet 1907-es kiadása ehhez képest csupán változatlan lenyomatnak minősül (két-három, más témakörben megfogalmazott kiegészítéssel), az itteni gondolatiságot külön tehát nem vizsgáljuk).

¹⁴ JAKAB András: A közigazgatási jog tudománya és oktatása Magyarországon=szerk. JAKAB András-MENYHÁRD Attila: *A jog tudománya. Tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal*. HVG-Orac, Budapest, 2015, 925., 193-217. Lásd különösen a 197. oldalon írtakat.

¹⁵ Ezen álláspontunkkal ellentétes nézetre ld.: SZAMEL Lajos: *A magyar közigazgatás-tudomány*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977, 412., 55-57.

¹⁶ Időrendi sorrendben: BALOGH Arthur: *A magyar államjog aaptanai*, Franklin, Budapest, 1901, 400. KAAS Albert: *Az alkotmányfejlődés tényezői*, Egyetemi Nyomda, Budapest, 1926, (4), 128. KRISZTICS Sándor: *Politika I. Alapvetés-társadalomtan államtan-alkotmánytan*, Franklin, 1931, 495. Az első két művet ilyenként említi: JAKAB: i.m., 197. 37. ljj.

¹⁷ CONCHA Győző: *Közigazgatástani előadásai*, S.n., Kolozsvár, 1884, 424. Ez a nyomtatvány egyedül a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Könyvtárában található fénymásolatban (véltetően kézirat vagy nyomatos hallgatói előadásjegyzet), beszerezni eddig nem sikerült. A hazai könyvészet és közigazgatási szakirodalom nem ismeri, egyedül a jelzett egyetem Corvina adatbázisában és a Históriaantik Könyvesház honlapján találtunk rá utalást. CONCHA Győző: *Politikai jegyzetek. dr. Concha Győző kolozsvári m. k. tud. egyetemi ny. r. tanár úr előadásai után jegyezve. Kiadták a kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetemi joghallgatók segélyező egylete által 1891. október hó 27-én és november hó 25-én tartott rendkívüli közgyűlések megbízásából Nyerges Zsigmond e.i. elnök és Harmath Jenő e.i. könyvtárnok, mint a választmány által kiküldött bizottság tagjai*. I. rész Alkotmánytan. II. rész Közigazgatástan. A kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetemi joghallgatók segélyező egylete-Közművelődés Irodalmi és Műnyomdai Rt., Kolozsvár, 1891,¹ 264; 141. Az általunk ismert másodlagos szakirodalom sehol nem tér ki arra, hogy maga a Közigazgatástan három kiadásban létezik. Az OSZK-nál történt 2013-as érdeklődésem nyomán derült ki, hogy hivatalosan ök, mint a nemzet könyvtára, továbbá a Debreceni Egyetem őriz példányt a kötetből. De valószínűsítan e kettő közül csak az OSZK *exempluma* lehet fel 680.373. számú jelzetten, (gerince sérült) és valóban tartalmazza a Közigazgatást is. A második kiadás: Concha Győző: *Politikai jegyzetek Nagys. dr. Concha Győző egyetemi ny. r. tanár úr előadásai nyomán. Jegyezte Semsey Kálmán joghallgató I. rész Alkotmánytan és társadalomtan. Függelék: Társadalomtan. II. rész Közigazgatástan*, Politzer, Budapest, 1893,² VIII, 374.; 65.; 163. A közismert kiadás (utalással az első kötet későbbi önálló (jelentéktelen módosításokkal bíró) kiadásvariánsára: CONCHA Győző: *Politika I. Alkotmánytan. II. (első fele) Közigazgatástan*, Grill Károly, Budapest, [I. köt.] 1895,³ 1907,⁴ XII, 619.; [II. köt.] 1905,³ VII, 447.

A hatalommegosztás problémáit a fenti című, Magyar Jogászegylet keretei között prelegált előadás felolvasásáról készült 1892-es nyomtatvány¹⁸ tárja elénk. Miként Sári János alappal rámutat, hogy Bibó István (meglátásom szerint kissé leereszkedően és) igazságtalanul nevezte Concha hatalommegosztással kapcsolatos elméletét „kínban fogant elgondolásnak.”¹⁹ Holott sokkalta inkább arról van szó, hogy az 1890 és 1900 közötti, valamint azt ezt követő évtizedben is Concha bátran mer olyasfajta alapkérdéseket friss szemmel, akár megkérdőjelezve vizsgálni (például a *Politika*²⁰ című *magnum opus*-ban is). Sári János Conchára vonatkozó, lentebbiekben ismertett meglátásai azért is értékesek, mert a kifejezetten hatalommegosztással foglalkozó hazai tanulmányok inkább a külhoni eszmekörben mozognak,²¹ vagy a honi gyakorlati problémákat vizsgálják meg.²²

Érdekesszámba megy, hogy az értekezés alapjául szolgáló jogászegyleti előadást nem kisebb személyiség, mint a modern magyar büntetőjog vitathatatlan óriása, Csemegi Károly²³ vezette be az 1892. évi ciklus második előadásaként.²⁴ E körben kiemeli Concha tudományos tevékenységének kiemelkedő voltát, valamint néhány jelentőségteljes megállapítással formulázza a problémát.²⁵

¹⁸ CONCHA Győző: *Az államhatalmak megosztásának elvei*, Franklin, Budapest, 1892, 48.

¹⁹ SÁRI: *A hatalommegosztás történelmi dimenziói...* i.m., 105.

²⁰ Itt a 'politika' elnevezésű tantárgy a 18-19. századi, nálunk 1777 és 1829 között tudományos vizsgálat tárgyává tett *scientia politico-cameralis*-t (*Kameral-, Polizei-, und Finanzwissenschaften*-t) jelentette. A *politica* szó 1705-ben Franciaországban Nicolas Delamare által művelten mintegy teljes fegyverzetben pattant ki az atyamester elméjéből (hasonlatosan Zeus és Pallasz Athéné esetéhez). Ekkoriban a *science de police* kifejezésben a *police* szó nem a rendészetet jelentette, hanem a közigazgatást (szociális-kulturális és gazdasági vetületei már kezdetben erősen jelen voltak, bár valóban a legerősebbnek és legelsőnek induló rendészeti szakigazgatás volt a domináns) akkoriban, amikor az *administration* szó nem volt használatos. Delamare három kötetes francia fő műve nem talált gall földön követőkre, a germán (*meso*)stratum egyenrangú átvételként (azaz nem *substratum* vagy *superstratum* formájában) tette pezső tudománnyá *Polizeiwissenschaft* néven a 18. században, ahol szintén a nyelvből hiányzó *Verwaltung* elődjeként jelentette a közigazgatást. Ennek kései utóda volt (hazánkban 1843 és 1948 között művelten) az alkotmánytani és közigazgatástani tartalmú 'politika' tantárgy, amely több elemében a mai politikatudományra emlékeztet, de államtudományi alapozású, részben filozófiai gyökerű, helyenként a szociológiát megelőlegező uralkodó eszme volt. Vö. a fentiekhez, (melyek azonban a korábbiakhoz képest néhány új elemmel kiegészültek) egy teljesebb érvkészlétet: Koi: *A közigazgatás-tudományi nézetek...* i.m., 45-52.

²¹ SÁRI János: A hatalommegosztásos eszmerendszer értelmezésének lehetőségei és érvényesülésének történeti irányai=szerk. MEZEY Barna: *Hatalommegosztás és jogállamiság*, Osiris, Budapest, 1998, 69-76. Lásd még ilyenként, kismonográfia igényű tanulmányban: TAKÁCS Albert: A hatalommegosztás elvének alkotmányelméleti értelmezése=szerk. MEZEY Barna: *Hatalommegosztás és jogállamiság*, Osiris, Budapest, 1998, 94-152. Továbbá: CSERVÁK Csaba: The theory of the distribution of powers and its practical implementation, in particular with regard to the United States, *Journal on European History of Law* 7 (2016)/2. 114-122.

²² CSERVÁK Csaba: A hatalommegosztás elmélete és gyakorlati megvalósulása, *Jogelméleti Szemle* 2 (2002)/1. 1-6. valamint CSERVÁK Csaba: Gondolatok a hatalommegosztás tényezőiről az alapjogvédelem nézőpontjából=szerk. CSERVÁK Csaba, HORVÁTH Attila: *Az adekvát alapjogvédelem*. Porta Historica Kiadó, 2017. 60-68.

²³ Csemegi Károly életére és munkásságára ld.: SEBESTYÉN István: Csemegi Károly (1826-1899)= szerk. HAMZA Gábor – társszerk. SIKLÓSI Iván: *Magyar jogtudósok ötödik kötet. Ungarische Rechtsgelehrte dritter Band*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2006, 227., 43-58. NAGY Ferenc: A büntetőjog tudománya=szerk. JAKAB András – MENYHÁRD Attila: *A jog tudománya. Tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal*, HVG-Orac, Budapest, 2015, 925., 261-333. Kifejezetten Csemegiről a 286-288. oldalak szólnak.

²⁴ CONCHA: *Az államhatalmak...* i.m., 3. (A kiadvány a Magyar Jogászegyleti Értekezések VIII. kötet /=évfolyam – K.Gy./ 2. füzeteként jelent meg, erre: *Az államhatalmak...* i.m., 1. Megjegyzendő, hogy a szerző a forrásokat rövidített címekkel és a főszövegben közölte, ezekre történő utalás esetén magunk a jelenkori forráshivatkozás szabályaira támaszkodva utalunk.

²⁵ „Nagy örömmre szolgál tehát, hogy ezeknek [ti. a közjogi kérdéseknek – K.Gy.] ciklusát a mai napon jeles tanárunk (!) Concha Győző úrnak (!) 'Az állami hatalmak megosztásának elveiről' szóló értekezésével szerencsések vagyunk megnyithatni.” „Nem szükség (!) említenem, hogy az államhatalmak elméletének helyes meghatározása, és ebből kifolyólag az államhatalom egyes, organikus tényezői, az egyes állami hatalmak jogkörének és azok egymáshoz való viszonylatának az állam szervezetében való helyes szabályozása: a modern állam – az alkotmányos állam fennállásának, s az ennek az eszméjében rejlő joguralom fenntarthatásának és

Az első fejezetben 'A szuverén akarat önálló főmozzanatai. Államhatalmak' cím alatt egy pszichológiai alapozású államtani levezetést vetít elénk a szerző. A szuverén akaratot több önálló lelki folyamat (funkció) egységének tekint. Ezek a folyamatok és funkciók bár önállóak, egymást feltételezik („egymás nélkül nincs értelmük”) és egyetlen („csak is egy”) akarat egységeként valósulnak meg. Az államhatalmat megalapozó önálló (*szuverén*) akaratban három elemét tételezi: a belső elhatározást, a külső cselekvést, valamint a végelhatározást. A belső elhatározás még nem szükségképp külső cselekvés. Ahhoz, hogy a belső elhatározás a külső cselekvés jellegét öltse szükséges a végelhatározás.²⁶ E hármas felosztás –magyarázat nélkül-, már 1891-ben is fellelhető volt Concha munkásságában.²⁷ Az 1893-as magyarázatban már ezen 1892-es tanulmányában írtakat változatlan formában jelentette meg.²⁸ Az 1895/1905-ös verzióban ez a gondolat a fentiekkel közel szövegazonosan szerepel.²⁹

Hiszen mint a bevezetőben utal rá, az állami alkotmány a szuverén akarat részfunkcióinak és [az állam] főszerveinek viszonya, illetve a szuverén akarat saját beavatkozási tárgyai, és a beavatkozás mértékére vonatkozó határok összessége. Az államhatalmak megosztása – mutat rá Concha – az alkotmány első oldalával [azaz a részfunkciókkal – K.Gy.] foglalkozik. Ez tehát a szuverén akaratban foglalt funkciók kifejtését, valamint ezek egymáshoz való viszonyának fő elveinek kifejtését jelenti, az elvekből levonható kérdések tárgyalása azonban csak a kérdés dogmatörténeti (azaz „A tan története” címet viselő) kifejtése során kerül elő.³⁰ Concha arra is rámutat, hogy az

funkcionálásának létfeltételét képezi.” Rendkívül érdekes, hogy Csemegi itt a 'joguralom' kifejezést használja (amelyet ma a *rule of law*-val azonosítunk) a jogállam (*Rechtsstaat*) helyett. (Nem világos, hogy a jogállam szubsztitúciójával, vagy tudatos angolos iránnyal, netán a joguralom és a jogállam szembeállításának hiányával avagy épp azonosításával van-e dolgunk). „Ámde tudhatjuk, hogy már magára a hatalom feloszthatóságának elméletére nézve is felette eltérők a nézetek, és a lefolyt évtizedek története mutatja: mily szoros összefüggésbe van e tan helyes formulázása, illetőleg annak egyik vagy másik tételben foglalt tartalom szerinti elfogadása és érvényesítése, az állami intézményeknek a szabadság vezérlő irányzatával összhangzó megvalósításával, vagy pedig a szabadságnak és garanciáinak eltörlésével, illetve megsemmisítésével.” Csemegitől idézetekre ld.: CONCHA: *Az államhatalmak... i.m.*, 3.

²⁶ A „végelhatározás” kifejezés a polgári eljárásjogi stúdiumok polgári perre vonatkozó azon történeti részét idézi fel bennünk, mikor is a szemináriumban a *szubtilis disztinkció* (azaz árnyalt megkülönböztetés) intézményét finom humorral ötvözve említették, hogy a magyar történeti polgári eljárásjog „végítélet” fogalmát ne tévesszük össze a római katolikus teológia által használt végítélet (azaz az utolsó ítélet) konceptusával. A végelhatározás szerintünk Concha fogalomhasználatában nem jelent egyebet, mint a belső elhatározás külső cselekvés formájában manifesztte tevő végső döntést (vagyis az egymással konkuráló legkevesebb két döntési alternatíva közötti lezárt, azaz megmásíthatatlan választást), azt az elhatározást tehát, amely az elgondolástól a tettig vezet. A „végítélet” kifejezésre lásd a Polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvény 387-415. §§-ait. A törvénykönyvet a nagynevű Plósz Sándor alkotta meg. Az 1911. évi Pp. jellemzésére ld.: KENGyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*, Osiris, Budapest, 2003, 651., 66-68. A római katolikus teológiában a végítélettel az *eszkatológia* tudománya foglalkozik. (Az eszkatológia a végső dolgokkal: az üdvösséggel és a túlvilággal foglalkozó tudomány). A végítélet-témáról a klasszikus *theologia dogmatica* szabályai szerint értekezik a hazai egyházi dogmatikatudomány csúcsát jelentő alkotásban: SCHÜTZ Antal: *Dogmatika. A katolikus hitigazságok rendszere* I-II. Szent István Társulat, Budapest, 1937, 1157., 1098-1103. A végítélet azonban nem azonos a külön ítélettel: SCHÜTZ: *Dogmatika...* II. 1079-1081 A modernebb (de talán olykor kisebb magyarázó erejű) teológiai felfogásra: Franz Joseph NOCKE: *Eszkatológia* (ford.: VÁLÓCZY József)=szerk. Theodor SCHNEIDER: *A dogmatika kézikönyve* II. Vigilia, Budapest, 1997, 636., 397-496. Az itt már csupán *ítélet* (illetve *egyetemes ítélet*) néven szereplő teológiai fogalomra ld. a 482-485. oldalakat. A „subtilis” kifejezés polgári anyagi jogi használatára: CSEHI Zoltán: *Méltányosság és az új Polgári Törvénykönyvben*=szerk. KESERÜ Barna Arnold – KÖHIDI Ákos: *Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére*. Eötvös József Kiadó-SzE DFK, Budapest-Győr, 2015, 630, 24-44. A méltányosság kérdését a civilizisztika valamennyi részterületén vizsgáló egészen kivételes tanulmány a 25. oldalon a méltányosságot, mint szubtilis eszményt egészen Grosschmid Béniig vezeti vissza, akinek felfogását Lábady Tamás hozta be a jelenkori magánjogi diskurzusba.

²⁷ CONCHA: *Politika...* (1891-es változat) *i.m.*, 145.

²⁸ CONCHA: *Politika...* (1893-as változat) *i.m.*, 158-159. A 158. oldal 2. (csillagokkal jelzett) lábjegyzete az 1892-es tanulmányhoz utasítja a bővebb kifejtés iránt érdeklődőket.

²⁹ CONCHA: *Politika...* (1895/1905-ös változat) *i.m.*, I. 272-273.

³⁰ CONCHA: *Az államhatalmak... i.m.*, 3.

államhatalmak tárgy-, anyag-, valamint cél szerinti megkülönböztetése nem összekapcsolható össze az államhatalmak fenti, formai-lélektani megkülönböztetésével.³¹

Az elvi magyarázatokat követi az egyes hatalmi ágak fentebb vázolt speciális koordinátarendszerben történő helyének kijelölése. De miként határozza meg Concha az államhatalmakat? Nézete szerint az államhatalom a szuverén akarat azon iránya, funkciója, azon [állami] szervek [tevékenysége], amelyek a szuverén akarat létrejöttéhez és megvalósulásához önállóan hozzájárulnak.³²

Concha alapvetően törvényalkotói (törvényhozói), államfői, és végrehajtó hatalmat ismer. Ez felsoroló (*enumeratív*) jelleggel az 1891-es munkában kerül csupán kiemelésre.³³ Az érvelés nagyjából mindenütt hasonló. A törvényhozó hatalom a szuverén akarat belső, elhatározó mozzanatát alkotja.³⁴ Az állam egészére alkot szabályokat „önálló joggal.”³⁵ A szerző rámutat, hogy a törvényhozó hatalom elnevezés nem egészen fejezi ki a jogintézmény teljességét, mivel vannak bizonyos ún. belső szuverén elhatározások, amelyek nem törvények (fejedelmválasztás, költségvetés, hadüzenet, békekötés, államvallás megváltoztatása). Ugyanis ezek „tárgyilagos jogot” (azaz *norma agendi*-t – K.Gy.) nem teremtenek.³⁶

Vannak ugyanakkor olyanok, akik csupán két hatalmi ágat ismernek el: a törvényhozó, valamint a végrehajtó hatalmat, és ezt illetik összefoglalóan „kormányhatalom” elnevezéssel. Ilyenkor azonban hiányzik az államélet egy lényeges szerve, mely a funkciókat gyakorolja (ilyen lehet a közigazgatás – K.Gy.), és tovább egyszerűsítve Concha gondolatait, ez a hiány a két „power” a törvényhozó és a végrehajtó hatalom vetélkedését, ellenséges szembenállását hozza magával. Az állam ilyenkor csak „mechanice” él. A végrehajtó hatalom felülkerekedésével azonban önmagát lehetetleníti el, míg a törvényhozó hatalom triumfálása az államot egy olyan kezdetleges állapotba veti vissza, amikor még szervei sincsenek elkülönülve.

Ugyanakkor a háromnál több államhatalmat feltételezőket gyakorlatilag az államhatalom devalválóiként jellemzi, hiszen ha (akár csak) a fontos funkciókat tesszük önálló hatalmakká akkor „hossza-vége nem lesz” az államhatalmaknak –és ami a legfontosabb- soha nem fogjuk megérteni az állam alapszervezetét.³⁷ Ilyenként érhető tetten a fegyveres erő önálló hatalmisága.³⁸ (Említ igazgató hatalmat, bírói hatalmat, és katonai hatalmat is).³⁹ Ámbár azt is látnunk kell, hogy az általános fejtegetésekhez képest a szerző a

³¹ CONCHA: *Az államhatalmak... i.m.*, 9. A többi műben a fenti megállapítás így nem szerepel. Az államhatalmak anyagi- és alaki szempontú megkülönböztetését pontosabban csak az alábbi műve részletezi: CONCHA: *Politika... (1893-as változat) i.m.*, 162-163.

³² CONCHA: *Az államhatalmak... i.m.*, 6. Korábbi formában az államhatalom fogalma csupán azon állami szervet jelentette Conchánál, amely az állam szuverén akaratának létrehozásában vagy megvalósításában önállóan közrehat. CONCHA: *Politika... (1891-es változat) i.m.*, 146. A későbbi verzióban: „Az államhatalmak a szuverén akaratnak azon különböző irányai, részfunkciói, amelyek a szuverén akarat létrejöttéhez és megvalósulásához önállóan, azaz a szuverén akaratképződés egyik lényeges folyamatának megteremtése által hozzájárulnak.” Erre: CONCHA: *Politika... (1893-as változat) i.m.*, 159. Végző formában: „Államhatalmak alatt a szuverén akaratnak azokat az irányait, funkcióit, illetőleg azokat a szerveit értjük, amelyek a szuverén akarat létrejöttéhez és megvalósulásához önállóan, azaz a szuverén akaratképződés egyik mozzanatának megteremtése által hozzájárulnak.” CONCHA: *Politika... (1895/1905-ös változat) i.m.*, I. 273.

³³ CONCHA: *Politika... (1891-es változat) i.m.*, 146.

³⁴ CONCHA: *Politika... (1893-as változat) i.m.*, 159.; CONCHA: *Az államhatalmak... i.m.*, 6.; CONCHA: *Politika... (1895/1905-ös változat) i.m.*, I. 273.

³⁵ CONCHA: *Politika... (1891-es változat) i.m.*, 146.

³⁶ CONCHA: *Politika... (1891-es változat) i.m.*, 147.; CONCHA: *Politika... (1893-as változat) i.m.*, 161-162. (eltérő példakészlettel); CONCHA: *Az államhatalmak... i.m.*, 7.; CONCHA: *Politika... (1895/1905-ös változat) i.m.*, I. 273-274.

³⁷ CONCHA: *Politika... (1891-es változat) i.m.*, 147-148.

³⁸ CONCHA: *Politika... (1893-as változat) i.m.*, 164.

³⁹ CONCHA: *Az államhatalmak... i.m.*, 10.

legjobb szövegváltozatban „különös részi” jelleggel és kifejtő módon, a mai politikatudományra emlékeztető irányokat is hordozva vizsgálja a három hatalmi ágat.⁴⁰ Ami mai szemmel sajátos a hatalommegosztással kapcsolatos általános nézőpontjai között, az a törvényhozó (bírói) hatalom negálása, és a közigazgatás államhatalmi szerepének vizsgálata (erre Sári János is rámutat).⁴¹

A törvényhozói (bírói) hatalom önállósága bár Charles Montesquieu-i elv, de ez különösebben nem hatja meg szerzőnket, aki szerint a bíróságnak nem szabad akaratának lenni, csak ítéletének. Az akaratot ugyanis a törvényhozótól, vagy ha a szabályalkotásra a végrehajtó hatalom jogosult, akkor attól eredezteti. Ugyanis a bíróság a szuverén akaráthoz nem ad semmit, feladata a szuverén akarat megvalósítása. Ha a szuverén akaratot a bíróság működése pótolná, az könnyen oda vezetne, hogy az egyes (jog)esetek ötletéből adódó törvénykiegészítések válnának jogszabállyá, és ha a szabályalkotás joga a bíróságnak megadánék, ott is hajlamot érezné erre, ahol a szuverén akarata hibátlan.⁴² (Azaz valójában itt a szerző a *common law* jogrendszerek joglogikáját kritizálja anélkül, hogy ezt közvetlenül kimondaná). A különféle időszakokban a fentebbi alapvetéshez különféle más érvek járulnak. A fenti, 1892-es államhatalom-tanulmányt megelőző 1891-es kiadású *Politika* még inkább aláhúzza, hogy a bíróságnak azért nincsen saját akarat „mert neki csak a törvényt szabad akarnia,” mert a bírói akarat soha az egész államot nem szabályozza, és így szuverén akaratot nem teremt (nyilván alkotmánybíráskodás ekkor még nem létezett, bár az több ponton nyilván nem azonos az ítélőbírói tevékenységgel – K.Gy.). Mivel a bírói hatalom (bármely nevezetes ügyben döntsön is), mindig csak egy esetre nézve alkot szabályt, és éppen emiatt csupán részleges hatalom. A bíróság célja, hogy a végrehajtás megegyezzen a törvénnyel. A bíróság is a végrehajtó hatalom része ebben a konstellációban, de célja nem a külső siker. A végrehajtó többi része azonban a külső sikerért is dolgozik, ha nem ezt tenné, annyi lenne csak a hivatása, hogy szó szerint megvalósítsa a törvényt. Ebben a szövegvariánsban Concha a bíróság némileg önálló hatalmi jellegét látja a bírósági gyakorlat általi szokásszerű törvénypótlást. Ez azonban nem egyszerre, nem a semmiből keletkezik általános szabályként, hanem az egyes esetek ismétlődése során. Elutasítja a municipális hatalom és az alkotmányozó hatalmat is. (Utóbbinak csak Franciaországban van értelme „ahol húszévenként felforgatják az államot.”)⁴³

A közigazgatás önálló hatalmi ágként való értelmezése már Fievéé-nél is megjelent,⁴⁴ nála az igazgatási hatalom (*pouvoir qui administre*) a kormányzó/irányító hatalom (*pouvoir*

⁴⁰ Az állam alkotmánya című részben kifejtetten (azaz az alkotmánytan részeként!) vizsgálja a törvényhozó hatalmat (CONCHA: *Politika...* (1895/1905-ös változat) *i.m.*, I. 405-479.); a végrehajtó hatalmat (CONCHA: *Politika...* (1895/1905-ös változat) *i.m.*, I. 480-520.); valamint az államfői (fejedelmi) hatalmat (CONCHA: *Politika...* (1895/1905-ös változat) *i.m.*, I. 521-550.). A törvényhozó hatalom körében fejti ki többek között a törvényhozó szerv képvisleti jellegét és működését, valamint a választójogra és a választási eljárásra vonatkozó tételeket (általános választójog, női választójog, kisebbségi képvislet, vagyoni és műveltségi cenzus), illetve a pártok szerepének kérdését. A végrehajtó hatalom körében az általános végrehajtó hatalmat, a bíráskodást, valamint az önkormányzatokat szerepelteti. Az államfői hatalom körében a szervezeti és a funkcionális alapokat ragadja meg.

⁴¹ SÁRI: *A hatalommegosztás történelmi dimenziói...* *i.m.*, 106-107.

⁴² CONCHA: *Az államhatalmak...* *i.m.*, 11. Hasonló érvekkel: CONCHA: *Politika...* (1893-as változat) *i.m.*, 164.

⁴³ CONCHA: *Politika...* (1891-es változat) *i.m.*, 148-149. A bíróságok Montesquieu hatalomelméletében elfoglalt helyére: CONCHA: *Politika...* (1895/1905-ös változat) *i.m.*, II. 141-142.

⁴⁴ A korabeli forráshivatkozások eléggé hiányosak voltak (nem volt elfogadott egységes hivatkozási gyakorlat – valójában ma sincs a jogtudományban ilyesmi sem a kontinentális, sem az angolszász jogban, legfeljebb szilárdabb hivatkozási gyakorlatok vannak-), ez a hiány igaz mai szemmel nagyjából Conchára is. Fievéé művét nem jelzi világos címeirással, a Correspond. rövidítésből kiindulva vélhetően az alábbi műről van szó: Joseph FIEVÉE: *Correspondence politique et administrative commencée au moi de mai 1814 I-V.*, Le Normand, Paris, 1816. E körben még utal Schmitthenner Fievéé-vel is foglalkozó munkásságára. Ez vélhetően az alábbi munkát jelenti: Friedrich Jacob SCHMITTHENNER: *Zwölf Bücher vom Staate oder Systematische Encyclopädie der Staatswissenschaften I.-III.*, S.n., Giessen, 1839-1845.

qui gouverne) mellett tűnt fel. Berriat-Saint-Prix⁴⁵ pedig egyenesen negyedik hatalmi ágként feltételezi (és az ő nyomán Eötvös is felveti ezt a lehetőséget). Concha is utal rá, hogy azon az alapon, ahogy a bíróságot önálló hatalmi ággá tették, ugyanúgy lehetne a közigazgatást is.⁴⁶ Más helyütt a Benjamin Constant-féle királyi hatalom-értelmű *pouvoir neutre* mellett említi a közigazgatási hatalmat.⁴⁷ A szuverén akarat szervek és funkciók szerinti merev elválasztása vitte Concha szerint a közigazgatási jogtudomány egyik atyjaként tisztelt Otto Mayert⁴⁸ téves gondolatok irányába. A francia közigazgatási jogról németül írt munkájában Mayer szerint a bírói hatalom a végrehajtó hatalom közegei fölött nem ítélni, nemcsak a kormányzati tényeket, de a közigazgatási tényeket sem bírálhatja. A hatalmak elválasztását úgy értelmezte a bírói és a végrehajtó hatalom között Mayer, hogy „egyikük sem gyakorolhatja hatáskörét, ha azzal a másik hatásköre lenne érintve.”⁴⁹

Maga Concha sem tagadja, hogy elméletképzését német minta (főképp Lorenz Stein elmélete) alapján koncipiálja.⁵⁰ (Bár egyes eszméket mind a németek, mind a franciák esetében bírál. A francia közigazgatási bíráskodás azon tételének bírálatából kiindulva, hogy a közigazgató és a bíráskodás elválasztása adja az alapot a közigazgatási tények feletti bíráskodáshoz, jut el odáig, hogy az effajta francia államhatalom-elválasztást hamisnak nevezi).⁵¹ Csak egyetérteni tudunk Sárival, aki a hatalmak kettős felosztásának németországi elmélete magyar intézményrendszerre történő adaptálását látja Concha államhatalom-elválasztási elméletében⁵² (ami nyilván egy csekély, ám nem jelentéktelenség nélkül való szál az ezerágú közjogi, közigazgatási és alkotmánytani alapozású, komparatív irányultságú kivételes életmű szövedékében).

Concha ugyan a hatalommegosztás kérdését szokásához híven lélegzetelállító forrásbázison keresztül vizsgálja, jelen tanulmányban magunk csak a német közjogászokkal szembeni kritikáit emeljük ki. (Amennyire hajlamos a másodlagos irodalom eltúlozni Stein vagy Hegel szerepét Concha vonatkozásában, ugyanannyira képes megfeledezni mind a német, mind francia, angolszász, olasz és más szerzőkkel szembeni –tudományosan értékes-kritikáiról).⁵³ Már Klüber⁵⁴ rámutat az államhatalmak elválasztásának nehéz és hátrányos voltára. Szerinte a monarchikus német államokban mindenütt az államhatalomnak az államfőben kell egyesülnie. Aretin⁵⁵ méginkább hangsúlyozza az államhatalmak egységét, mivel ezek elválasztása számtalan nehézséggel és veszéllyel járna. (Lenin és Sztálin alatt a hatalom egységének doktrínája Szovjetunióban ezekre az elméletekre megy vissza). Az államhatalmak elválasztását tanító német szerzők sem tudták az állam egységét Concha szerint kellően megmagyarázni, ugyanis a nemzetet és a kormányt külön személynek

⁴⁵ Jacques BERRIAT-SAINT-PRIX: *Précis du cours de législation*, Allier, Grenoble, 1803.

⁴⁶ CONCHA: *Az államhatalmak...* i.m., 14.

⁴⁷ CONCHA: *Az államhatalmak...* i.m., 42.

⁴⁸ Otto MAYER: *Theorie des französischen Verwaltungsrecht*, Trübner, Strassburg, 1886. 727.

⁴⁹ CONCHA: *Az államhatalmak...* i.m., 35.

⁵⁰ „A Stein-féle elmélet kiegészítése a miénk, s a magyar közjogi fejleményekre támaszkodik.” CONCHA: *Az államhatalmak...* i.m., 30.

⁵¹ CONCHA: *Politika...* (1895/1905-ös változat) i.m., II. 127.

⁵² SÁRI: *A hatalommegosztás történelmi dimenziói...* i.m., 107.

⁵³ Párhuzamként elég a rövid életű, de rendkívüli tudományos értékkel bíró Jog- és Államtudományi Folyóirat hasábjain a csupán 25 esztendő Concha német közjogtudományi könyvbírálataira utalnunk: CONCHA Győző: *Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft* [25. ünnepi folyóirat-évfolyam („Jubelband”) ismertetése], Jog- és Államtudományi Folyóirat 1 (1871) 1. 181-184. CONCHA Győző: *Der Rechtsstaat. Eine publicistische Skizze von Dr. O. Bähr. Obelappellationsrath in Cassel* [Otto BÄHR: *Der Rechtsstaat. Eine publicistische Skizze*, Wigand, Cassel-Göttingen, 1864. 194.], Jog- és Államtudományi Folyóirat 1 (1871) 2. 373-397.

⁵⁴ Johann Ludwig KLÜBER: *Öffentliches Recht der deutschen Bundes und der Bundesstaaten*, Andreä, Frankfurt am Main, 1817.

⁵⁵ Johann Christoph ARETIN: *Staatsrecht der konstitutionellen Monarchie* I.-II. S.n., Altenburg, 1824-1827. (Aretin halála után Karl Rotteck fejezte be a művet).

tekintették (Rotteck). Schmitthenner⁵⁶ próbálta a szuverenitás funkciói és szervei közötti különbségtétellel feloldani a német jogirodalom tanácstalanságát.⁵⁷ Az újabb német teória „valóságos káosz,” amely messze az amúgy „egyoldalú és merev” francia mögött marad. Laband⁵⁸ szerint például az állam szuverenitása nem a törvény tartalmának megállapításában, hanem szentesítésében nyilatkozott meg. Az államhatalmak elválasztását, megosztását ugyanakkor bukott elméletnek minősítette. A francia eredetű *exekutíva* kifejezéstől annyira irtózott, hogy a végrehajtó hatalom helyett csupán közigazgatást írt.⁵⁹ Concha szerint Jellinek (is) csak összezavarta az államhatalmak tanát államcél-elméletével. A szuverén akarat funkcióit és orgánumait ugyan kifejti, de nem jut eredményre abban a kérdésben, hogy mit tekintünk ezek közül lényegesnek. A fő államcélokat (Concha szerint Holtzendorf nyomán) az állam önállóságából, a jog és a művelődés fenntartásának eszményéből vezeti le. Ezek alapján elkülöníti a jogalkotást, a jogalkalmazást, valamint a közigazgatást. Concha rámutat, hogy az állami önfenntartás (diplomáciai és nemzetközi érdekek) hiányoznak ebből a képletből, ugyanakkor a jogi funkciókból rögtön van kettő is, és itt pont a cél az, amely nem különbözik.⁶⁰

Concha a maga államtudósi, közjogász, politikatudósi, és filozófiai gondolkodásában vizsgálta a hatalommegosztás nem is egyszerű kérdését egy adott korszak szellemi horizontján, széles földrajzi bázison alapuló tudományművelők nézeteit figyelembe véve. Gondolatai a mai napig figyelemreméltóak, kérdésfelvetései olykor merészek, eredetiek. Elmélete semmiképp sem „kínban fogant,” maga a korszak volt túlzottan átmeneti, így az építő kritikáinkat is csak takarékosan fogalmaztuk meg összetett, színes meglátásaival szemben.

⁵⁶ Friedrich Jacob SCHMITTHENNER: *Grundlinien des allgemeinen oder idealen Staatsrechtes*. S.n., Giessen, 1845.

⁵⁷ CONCHA: *Az államhatalmak...* i.m., 31.

⁵⁸ Paul LABAND: *Das Staatsrecht des deutschen Reichs* I.-III., Laupp, Tübingen, 1876-1882.

⁵⁹ CONCHA: *Az államhatalmak...* i.m., 32-34.

⁶⁰ Georg JELLINEK: *Gesetz und Verordnung. Staatsrechtliche Untersuchungen auf rechtsgeschichtlicher und rechtsvergleichender Grundlage*, Mohr, Freiburg im Breisgau, 1887. CONCHA: *Az államhatalmak...* i.m., 33-34.